

De genderkloof: jongens op de rand?!

Wendelien VANTIEGHEM, Marian DE GROOF, Dimitri VAN MAELE, Elke GOVAERTS en Mieke VAN HOUTTE

Na lang ijveren voor een betere positie van meisjes in het onderwijs blijkt ondertussen dat het niet langer de meisjes, maar de jongens zijn die het minder goed doen op school. In dit artikel staan we stil bij wat deze genderkloof inhoudt. Vervolgens gaan we op zoek naar mogelijke verklaringen voor dit fenomeen, met bijzondere aandacht voor gendercultuur en identiteit. Ten slotte lichten we toe wat leerkrachten en scholen kunnen doen om de kloof te dichten.

De genderkloof in het onderwijs

Sinds jongens en meisjes samen op de schoolbanken zitten, worden hun prestaties vergeleken. Men focuste zich in eerste instantie op het onderpresteren van meisjes en hun beperkte aanwezigheid in richtingen met veel exacte wetenschappen en wiskunde. Het was dan ook een verrassing toen in de jaren negentig uit verschillende studies bleek dat niet meisjes, maar juist jongens het minder goed deden op school. Dit werd niet alleen in België, maar ook in andere westerse landen vastgesteld.

Ondertussen leert onderzoek ons dat jongens nog steeds op verschillende vlakken een achterstand op school vertonen. Zo blijven ze vaker zitten: tegen het eind van het secundair onderwijs bleven 45% van de Vlaamse jongens een jaar zitten ten opzichte van 30% van de meisjes. Daarnaast verlaten ze (18%) de schoolbanken vaker zonder diploma dan meisjes (11%). Verder volgen ze minder vaak een richting die voorbereidt op het hoger onderwijs: slechts 74 jongens op 100 meisjes behalen een aso-diploma. Hoewel er meer jongens in de 'sterke' tso-richtingen zitten (bv. industriële wetenschappen), blijken jongens desalniettemin minder vaak verder te studeren: slechts 55% van de Belgische jongens start een opleiding in het hoger onderwijs, terwijl dit bij meisjes 67% is. Ten slotte komen jongens vaker in het bijzonder onderwijs terecht: 60% van de 11-jarigen daar zijn jongens. (Van Landegehem, Goos, & Vandamme, 2010).

Deze opsomming maakt duidelijk dat jongens het inderdaad minder goed doen in het Vlaamse onderwijs dan meisjes. Jongens vallen vaker uit de boot, waardoor veel talenten verloren gaan. Ze komen immers vaker zonder of met een lager diploma op de arbeidsmarkt terecht, terwijl ze vaak wel de benodigde capaciteiten hebben. Dit zorgt ervoor dat ze ook vaker in onzekere jobs-of in werkloosheid terechtkomen, wat een impact heeft op hun welbevinden en levenskwaliteit. Om dit alles tegen te gaan, is het belangrijk om te weten waarom jongens onderpresteren op school.

Mogelijke verklaringen voor de genderkloof

Ontbreekt het jongens aan de juiste schoolattitudes?

De genderkloof is de focus geweest van talloze onderzoeken. Aangezien algemeen aangenomen wordt dat intelligentie niet verschilt tussen de seksen, focussen onderzoekers zich op niet-cognitieve

vaardigheden. Zo wordt gevonden dat jongens doorgaans negatiever staan ten opzichte van school en minder gemotiveerd zijn dan meisjes. Bovendien vertonen jongens vaker storend klasgedrag: zoals luidruchtig zijn, de 'klasc clown' uithangen of niet opletten tijdens de lessen (Van Houtte, 2012). Verder hebben jongens minder zelfdiscipline met betrekking tot huiswerk. Meisjes beginnen na de schooldag bijvoorbeeld vroeger aan hun huiswerk en werken er ook dubbel zo lang aan (Van Houtte, 2012). Het feit dat jongens hun schoolsuccessen eerder wijten aan aangeboren talent, en niet aan hard werken, kan hier een verklaring voor bieden (Meece, Glienke, & Burg, 2006). Wanneer je er immers, zoals het gemiddelde meisje, vanuit gaat dat je hard moet werken om het goed te doen op school, zorgt dit ervoor dat je effectief meer tijd aan huiswerk besteedt. Wanneer je er echter, zoals de gemiddelde jongen, vanuit gaat dat je aangeboren talent, intelligentie en inzicht je wel door de vakken zullen helpen, zal je weinig tijd aan huiswerk willen 'verspillen'.

Perceptie en gedrag van leerkrachten

Het bovenstaand verschil in schoolattitudes en klasgedrag van jongens en meisjes wordt ook door leerkrachten opgemerkt. Leerkrachten hebben dan ook vaker een negatief beeld van jongens dan van meisjes. Meisjes worden door leerkrachten frequenter als ideale leerlingen gepercipieerd, omdat ze vriendelijk en oplettend zijn in de klas. Leerkrachten verwachten dat meisjes goed zullen presteren, terwijl ze jongens tweemaal zo vaak omschrijven als 'ondermaats presterend' (Van Houtte, 2012).

Het mag dan ook niet verbazen dat leerkrachten verschillend omgaan met de jongens en de meisjes in hun klas. Jongens krijgen vaak meer aandacht van de leerkracht. Enerzijds is dit om jongens meer geboeid en betrokken bij de les te houden. Zo kiezen sommige leerkrachten bewust voor teksten en lesthema's waarvan ze vermoeden dat die aansluiten bij de interesses van jongens. De redenering hier is dat jongens meer gestimuleerd moeten worden om bij de les te blijven, terwijl meisjes doorgaans opletten ongeacht het onderwerp. Anderzijds krijgen jongens meer aandacht van leerkrachten om disciplinaire redenen. Zo worden jongens vaker op de vingers getikt voor storend klasgedrag zoals roepen, rondlopen of niet opletten.

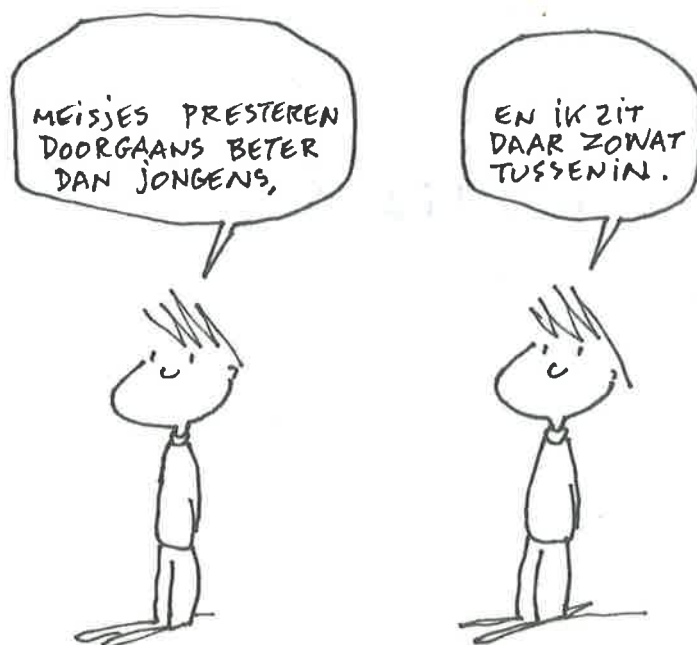
Genderidentiteit: bepalend voor interesse en motivatie?

De hierboven beschreven onderzoeksresultaten mogen niet tot de conclusie leiden dat 'jongens gewoon slechte studenten zijn'. Het is immers belangrijk ons af te vragen *waarom* jongens een dergelijke houding aan de dag leggen. Een theorie die dit helpt verklaren is die rond genderidentiteit.

Genderidentiteit is een belangrijk aspect van de algemene identiteit, die in sterke mate gevormd wordt tijdens de adolescentie. Tijdens deze periode proberen jongeren te ontdekken 'wie ze zijn'. Ze experimenteren met kledij en activiteiten. Ze stellen zichzelf in vraag en zoeken uit hoe ze in het leven willen staan. Dit hele proces wordt het 'exploratie-proces' genoemd. Op deze manier bouwen jongeren hun volwassen identiteit op. De mate waarin dit proces positief verloopt, heeft een impact op het welbevinden en de schoolse prestaties.

Ook op het vlak van genderidentiteit gaan jongeren op zoek naar wie ze zijn. Genderidentiteit verwijst naar de mate waarin iemand zichzelf als mannelijk of vrouwelijk beschouwt, los van biologisch geslacht. Het kan bijvoorbeeld zijn dat een jongen die houdt van ballet en mode zich wat vrouwelijker voelt, terwijl een meisje dat leeft voor voetbal zichzelf wat mannelijker vindt. Wat echter vooral van belang is voor de verklaring van de genderkloof in onderwijsprestaties is de identificatie van jongeren met macho-mannelijkheid. Centraal binnen deze macho-mannelijkheid staat het bewijzen van de eigen mannelijkheid en het zich afzetten tegen alles wat niet mannelijk is, dus het vrouwelijke (Connell, 1996). Het blijkt nu dat onderwijs en studeren doorgaans als een passieve, zorgende, en dus vrouwelijke activiteit gezien wordt. Voor jongeren die zichzelf zien als extreem mannelijk passen de gedragingen die op school verwacht worden (stilzitten, opletten, huiswerk netjes maken, punctueel zijn, etc.) niet in hun zelfbeeld. Bijgevolg gaan ze dergelijke gedragingen niet of minder stellen en zich hiertegen afzetten, met duidelijke gevolgen voor studiemotivatie, wangedrag op school en schoolprestaties.

Hoewel de onderliggende theorie duidelijke hypothesen naar voor schuift, staat het onderzoek naar de invloed van genderidentiteit op schoolprestaties nog in de kinderschoenen. De eerste studies tonen

aan dat mannelijke universiteitsstudenten die zich typisch mannelijk voelen, meer interesse hebben in traditioneel 'mannelijke' studiedomeinen zoals ingenieur, fysica, economie of wiskunde (Leaper & Van, 2008). Ze voelen zich echter niet zelfzeker in de 'vrouwelijke' domeinen van sociale wetenschappen of talen. Mannelijke studenten die zich niet typisch mannelijk voelen, vertonen wel meer interesse en zelfzekerheid in die 'vrouwelijke' domeinen. Deze interesse en zelfzekerheid vertaalt zich dan ook in de effectieve keuze voor een traditioneel versus een niet-traditioneel studiedomein. Voor mannen die zich typisch mannelijk voelen, wordt het bijvoorbeeld moeilijk om een eerder vrouwelijk studiedomein te kiezen, omdat dit niet past bij hoe zij zichzelf percipiëren.

In onderzoek bij meisjes in het secundair onderwijs naar de invloed van genderidentiteit op algemene studieprestaties en motivatie voor wiskunde wordt er geen directe invloed gevonden (Leaper, Farkas & Brown, 2012). We zien dus een verschillende impact bij jongens en meisjes van genderidentiteit op interesse en motivatie voor geslachts-atypische vakken. Typisch vrouwelijke meisjes waren immers even sterk gemotiveerd voor wiskunde of wetenschappen als meer atypische meisjes. Bij mannen stellen we echter vast dat typische jongens veel meer voor de traditionele richtingen kiezen en minder gemotiveerd zijn voor 'vrouwelijke' vakken. Dit mechanisme zou bijvoorbeeld de genderkloof in talen kunnen verklaren.

We kunnen ons dan ook afvragen of de invloed van genderidentiteit op de schoolbeleving via verschillende mechanismes werkt bij jongens en meisjes. Het is mogelijk dat het voor meisjes meer aanvaard is om gender-atypisch gedrag te vertonen (Palan, Areni & Kiecker, 1999). Er wordt immers vaak gesteld dat, dankzij de emancipatie en het feminisme, vrouwen tegenwoordig de vrijheid gekregen hebben om zich meer als een 'traditionele man' te gedragen. Denk maar aan het grote aantal vrouwen dat tegenwoordig voltijds werkt of carrière maakt. Aan de andere kant is het in de bredere samenleving, en dus ook op school, minder vanzelfsprekend dat mannen hun vrouwelijke eigenschappen ontwikkelen en tonen. Er wordt bijvoorbeeld nog steeds gefronst wanneer mannen weinig professionele ambitie hebben of voor de kinderen willen zorgen.

Het is mogelijk dat we eenzelfde effect zien doorsijpelen in het onderwijs. Zo zouden we uit dergelijke studies kunnen afleiden dat het tegenwoordig voor meisjes normaal is om het goed te doen in wetenschap en wetenschappen, terwijl bij jongens een interesse voor taal of sociale wetenschappen eerder als vreemd kan worden ervaren. Dergelijke mechanismes beperken echter sterk de keuzevrijheid van individuele leerlingen. We moeten streven naar een onderwijsomgeving die vrij is van druk op vlak van 'correct' gendergedrag (Lamb, Bigler, Liben & Green, 2009) zodat alle leerlingen hun talenten ten volle kunnen ontplooien. Op het einde van dit artikel wordt er ingegaan op hoe leerkrachten en scholen hieraan kunnen bijdragen.

Machocultuur als barrière

Leerlingen bestaan niet als geïsoleerde individuen, maar treden voortdurend in interactie met anderen, zoals leeftijdsgenoten, leerkrachten, familie, enzovoort. In de puberteit is het zo dat de invloed van de leeftijdsgenoten sterk toeneemt. Leerlingen met een gelijkaardige genderidentiteit en bijbehorende normen en waarden komen samen, bevestigen en versterken elkaars denkbeelden en zo ontstaan genderculturen op scholen. Een gendercultuur, waarbij bepaalde attitudes en gedragingen gedeeld worden door verschillende leerlingen, kan een grote impact hebben op een volledige schoolpopulatie wanneer deze door voldoende leerlingen ondersteund wordt. Deze wordt dan de norm en beïnvloedt ook jongeren die er individueel een andere mening op nahouden. Zo kan er bij veel jongens bijvoorbeeld een cultuur groeien die gebaseerd is op typische mannelijke waarden. Typische gedragingen en attitudes zijn dan stoer doen, belang hechten aan sport, competitiviteit en seksualiteit, de clown uithangen en het aannemen van een seksistische en homofobe houding (Connell, 1996). Aangezien het schoolinstituut en studeren zelf als iets vrouwelijks gezien worden, kan een dergelijke mannelijkheidscultus ook overslaan in een algemene anti-schoolcultuur, waarbij jongens hun mannelijkheid bewijzen via het uitdagen van de autoriteit en de doelen van de school (Jackson, 2003).

Het zal dan ook niet verbazen dat het toenemend belang van leeftijdsgenoten tijdens de adolescentie (en dus ook dit soort macho-gedrag) samenvalt met het groter worden van de genderkloof in het onderwijs. Studeren wordt immers gezien als een passieve, brave en dus 'vrouwelijke' activiteit. Het is dan niet meer 'cool' om als enthousiast of hardwerkend gezien te worden door de klasgenoten, waardoor de schoolresultaten van veel jongens hieronder lijden. Dit perspectief is een belangrijke verklaring voor de negatieve schoolhouding van jongens: hun best doen op school contrasteert immers met de mannelijkheidscultus waarin activiteit en rebellie centraal staan.

Verscheidene studies tonen aan dat jongens die wel goede punten behalen, dit met een stoer imago gaan compenseren. Jongens die er niet in slagen om goede punten te compenseren met 'passend' of 'typisch' mannelijk gedrag, zoals goed zijn in sport of de 'klasclown' uithangen, worden vaak gepest op school of niet opgenomen in de groep. Het is dan ook niet verwonderlijk dat sommige jongens hun studie gaan verwaarlozen, ook al zien ze zelf wel het belang van goed onderwijs in. Een treffende illustratie hiervan is de evolutie in het klasgedrag van jongens die het goed doen op school. Tot de leeftijd van 14 jaar komt dit sterk overeen met dat van meisjes die het goed doen op school. Vanaf 14 jaar komt daar echter verandering in. Zo daalt de kans dat ze antwoorden op vragen van de leerkrachten sterk. Ze antwoorden zelfs minder dan jongens die

het slecht doen op school. Onderzoekers wijten deze verandering aan het opkomende belang van de mannelijkheidscultus tijdens de adolescentie. Ook op vlak van interesse in bepaalde studiegebieden speelt de perceptie van mannelijkheid een rol. Vakken en richtingen als taal, kunst en zorg worden als 'vrouwelijk' beschouwd. Bijgevolg vermijden jongens om aandachtig of enthousiast te zijn tijdens deze lessen uit angst voor de reacties door leeftijdsgenoten (Jackson, 2003). Het hoeft natuurlijk niet allemaal kommer en kwel te zijn voor jongens op de schoolbanken. Er is natuurlijk ook een aanzienlijke groep jongens die het wel goed doen op school. Recente onderzoeken tonen aan dat er meer dan één vorm van mannelijkheid bestaat en dat 'mannelijkheid' op zich goede prestaties op school niet noodzakelijk in de weg hoeft te staan. Zo zijn er bijvoorbeeld ook jongens die een mannelijkheid rond talent en moeiteloos presteren ontwikkelen. Bij dergelijke leerlingen is het prestigieus om goede resultaten te behalen zonder hiervoor ogenschijnlijk hard te moeten werken: het ultieme bewijs van aangeboren talent en intelligentie. Andere jongens maken deel uit van een subcultuur rond een uitgebreide computerkennis of praktische vaardigheden (bv. bouw, mechaniek, ...). We kunnen echter wel stellen dat de meer typische attitudes en gedragingen die samenhangen met een macho-mannelijkheid niet bevorderlijk zijn voor de beleving en prestaties op school en al zeker niet als deze wijdverspreid geraken onder de leerlingen op school (anti-school cultuur).

Tips & tricks: wat kunnen leerkrachten en scholen doen om de kloof tussen jongens en meisjes te dichten?

Naast het vinden van verklaringen voor de prestatieverschillen tussen jongens en meisjes, is het vooral belangrijk te weten hoe scholen en leerkrachten de kloof tussen jongens en meisjes kunnen dichten. Hieronder worden enkele suggesties gedaan die betrekking hebben op genderidentiteit en -cultuur, namelijk: 1) kritische reflectie over mannelijkheid en vrouwelijkheid, 2) leerlingen aanmoedigen tot exploratie, 3) leerlingen in contact brengen met succesvolle rolmodellen en 4) een schoolcultuur van openheid en aanvaarding creëren.

Kritische reflectie over mannelijkheid en vrouwelijkheid

Het is belangrijk dat jongens en meisjes reflecteren over de impact die het heersende beeld van mannelijkheid en vrouwelijkheid op hun leven heeft. Jongens kunnen via dergelijke reflecties ontdekken dat het niet 'fout' of 'minder mannelijk' is om je best te doen op school. Bijgevolg kunnen ze zich vrijer voelen om zich in te zetten voor hun schoolwerk. Ook voor meisjes heeft het stilstaan bij beelden van vrouwelijkheid een positieve invloed. Kritisch omgaan met de heersende beelden rond vrouwen, in bijvoorbeeld de media, heeft een positieve invloed op hun lichaamsbeeld en zelfvertrouwen (Steese et al, 2006). Leerkrachten kunnen leerlingen helpen bij deze kritische reflectie door rond beelden van mannelijkheid en vrouwelijkheid te werken in de klas (bv. via teksten in taalvakken, man-vrouwverhoudingen doorheen de geschiedenis,...). Om leerlingen hierbij goed te begeleiden is het belangrijk dat leerkrachten hun eigen denkbeelden over mannelijkheid en vrouwelijkheid van naderbij bekijken. Leerkrachten moeten ontdekken of er ook in hen stereotiepe beelden leven rond mannelijkheid en vrouwelijkheid (bv. 'een jongen/man moet stoer zijn', 'een meisje hoort lief te zijn en er voor anderen te zijn') en welke invloed dit heeft op hun leerlingen.

Leerlingen aanmoedigen tot exploratie

Zoals hierboven aangehaald is het proces van exploratie belangrijk in de algemene identiteitsontwikkeling. Scholen en leerkrachten kunnen jongeren hierbij helpen door hen de kans te geven om verschillende activiteiten uit te proberen. Hierbij is het belangrijk om rekening te houden met de druk die adolescenten ervaren om te voldoen aan traditionele genderverwachtingen. Sharp et al (2007) vinden namelijk dat adolescenten gemakkelijk kiezen voor genderstereotiepe activiteiten in de plaats van voor activiteiten die passen bij wie ze zijn. Scholen en leerkrachten kunnen een klimaat van openheid creëren waar jongens en meisjes de ruimte krijgen om de eigen interesses te exploreren, los van stereotypen. Dit zal bijdragen tot een positieve identiteitsontwikkeling, wat dan weer een positieve invloed heeft op de schoolprestaties.

Leerlingen in contact brengen met succesvolle rolmodellen

In contact komen met succesvolle rolmodellen draagt bij tot een positieve identiteitsontwikkeling. Adolescenten kunnen in het contact met volwassenen zichzelf spiegelen en ontdekken wie ze zijn. Om zich te kunnen spiegelen aan volwassenen van hetzelfde geslacht is de aanwezigheid van mannelijke leerkrachten in het onderwijs belangrijk. Mannelijke leerkrachten kunnen jongens helpen om in te zien dat 'je best doen op school' geen afbreuk hoeft te doen aan 'je mannelijk voelen'. Naast de aanwezigheid van voldoende mannen in het onderwijs, is het ook belangrijk dat leerkrachten leerlingen in contact brengen met gender-atypische rolmodellen. Dit houdt in dat leerlingen verhalen te horen krijgen over personen die succesvol zijn én atypisch voor het eigen geslacht. Hiervoor kan inspiratie gezocht worden in films of boeken. Een voorbeeld betreft de film 'Billy Elliot' waarin het verhaal geschetst wordt van een jongen die leeft voor ballet en heel wat moeilijkheden overwint om toch te gaan voor zijn droom.

Schoolcultuur van openheid en aanvaarding

De schoolcultuur speelt een actieve rol in de vorming van ideeën over mannelijkheid en vrouwelijkheid (Connell, 1996). Om jongeren toe te laten zichzelf te zijn, moeten scholen zich bewust worden

van het 'hidden curriculum'. Dit verwijst naar de indirecte manier waarop scholen invloed uitoefenen op hoe leerlingen zichzelf zien, hoe ze hun competenties, hun waarde en vooruitzichten als mens inschatten (Mosher & Sprinthall, 1970). Het 'hidden curriculum' is vaak krachtiger dan het expliciete curriculum. Bewustwording hiervan is dus nodig om een schoolcultuur van openheid en aanvaarding rond genderidentiteit te creëren. Hiervoor is het belangrijk dat er op school een visie rond gender ontwikkeld wordt.

Een team van onderzoekers van de KU Leuven, UGent en de VUB zal gedurende vier jaar een grootschalig onderzoek uitvoeren in een 60-tal Vlaamse scholen. In dit onderzoek, het Procrustes-onderzoek (www.procrustes.be), wordt verder gezocht naar specifieke verklaringen voor de genderkloof in het Vlaams secundair onderwijs én naar wat er gedaan kan worden om de kloof te dichten op niveau van de klas, de school en het Vlaamse onderwijsbeleid. Een belangrijk aandachtspunt binnen dit project is het verder ontwikkelen van de kennis omtrent de rol van genderidentiteit en -cultuur op school in het verklaren van prestatieverschillen tussen jongens en meisjes.

Wendelien VANTIEGHEM*, Marian DE GROOF, Dimitri VAN MAELE*, Elke GOVAERTS** en Mieke VAN HOUTTE***

* CuDOS, Vakgroep Sociologie- Universiteit Gent, Korte Meer 5, 9000 Gent

** Centrum voor Ervaringsgericht Onderwijs (CEGO) – KU Leuven, Schapenstraat 34, 3000 Leuven

BIBLIOGRAFIE

- Connell, R. (1996). Teaching the boys: new research on masculinity, and gender strategies for schools. *Teachers college record*, 98 (2), 206-235.
- Genderjaarboek (2007). MVUnited. Steunpunt Werk en Sociale Economie.
- Jackson, C. (2003). Motives for 'laddishness' at school: fear of failure and fear of the 'feminine'. *British educational research journal*, 29 (4), 583-598.
- Lamb, Bigler, Liben & Green (2009). Teaching children to confront peers' sexist remarks: implications for theories of gender development and educational practice. *Sex roles*, 61, 361-382.
- Leaper, C., Farkas, T., & Brown, C. (2012). Adolescent girls' experiences and gender-related beliefs in relation to their motivation in math/science and English. *Youth adolescence*, 41, 268-282.
- Leaper, C., & Van, S. (2008). Masculinity ideology, covert sexism and perceived gender typicality in relation to young men's academic motivation and choices in college. *Psychology of men & masculinities*, 9 (3), 139-153.
- Mac an Ghaill, M. (1994). *The making of men: Masculinities, sexualities and schooling*. Buckingham: Open University Press.
- Meece, J., Glienke, B., & Burg, S. (2006). Gender and motivation. *Journal of school psychology*, 44, 351-373.
- Palan, K; Areni, C.; & Kiecker, P. (1999). Reexamining masculinity, femininity and gender identity scales. *Marketing letters*, 10 (4), 363-377.
- Sharp, Coatsworth, Darling, Cumsille & Ranieri (2007). Gender differences in the self-defining activities and identity experiences of adolescents and emerging adults. *Journal of Adolescence*, 30, 251-269.
- Steese, Dollette, Phillips, Hossfeld, Matthews & Taormina (2006). Understanding girls' circle as an intervention on perceived social support, body image, self-efficacy, locus of control and self-esteem. *Adolescence*, 41(161), 55-74.
- Van Houtte, M. (2012). Het (z)wakkere geslacht. Prestatieverschillen tussen jongens en meisjes sociologisch verklaard. *Impuls voor onderwijsbegeleiding*, 42(4), 165-173.
- Van Landeghem, G., Goos, M., Van Damme, J. (2010). Vroege schoolverlaters in Vlaanderen: Evolutie van de ongekwalificeerde uitstroom tot 2007.